یەشار کەمال

دەربارەی ئەدەب و تەکنۆلۆجیا

شوکور مستەفا

لە تورکی یەوە کردوویە بەکوردی

پرۆفیسۆر دوکتۆر نیکۆلاس کانانۆی ناوێک ، بە مەبەستی دانانی کتێبێک بە ناوی (ئەدەب و تەکنۆلۆجیا)وە ، لە ساڵی 1972دا گفتوگۆی لەگەڵ کۆمەڵێکی زۆر لە هونەرمەندو نووسەرو ئەدیبە بەناو بانگەکانی دنیا کرد کە یەکێکیشیان یەشار کەمالی نووسەری تورکیایی بوو . وا لێرەدا پرسیارو وەڵامانە ئەکەین بە کوردی کە لەگەڵ یەشار کەمال کراون .

● ڕۆمانی لادێ لە 1950دا ڕچەتان شکاند . لە ڕۆمانەکانتاندا بەزۆری بەلای لادێیی تورکیادا دادەتاشن . مەسەلەی وڵات پیشەسازکردن تا چ ئەندازەیەکی بەپەرۆش خستوون ؟

— یەکەم ڕۆماننووس بە بنەچەك لادێیی لە تورکیا منم . بەر لە من ، ناظمی نەبی‌زادە ، ئەبوبەکر حازمی تەپەیران ، یاقوب مەدرسی،قەرە عوسمان ئۆغلو ، سەباحەددین عەلی ڕۆمان و چیرۆکی لادێیان دەنووسی . ئۆرخان کەمال و کەمال تاهیریش ڕۆمانی لادێیان نووسی ، بەلام ئەمانە هەموو ، یا خەڵکی شارە چکۆلەکان یا خەڵکی شارە گەورەکان بوون .

من بۆیەش لە ڕۆمانەکانمدا باسی لادێیی‌یان دەکەم ، چونکە خۆم بە بنەچەك لادێییم و ماوەیەکی دوورو درێژ ، لە گوندەکەی خۆم ، لە چقورئۆوا ژیاوم . لە تەمەنی بیست وحەوت ساڵەمدا ، بۆ ئەستەموول هاتم . بووم بە ڕیپۆرتاژنووسێکی ڕۆژنامەیەکی گەورە . کارم ئەوەبوو لە ئەنەدۆڵەوە ڕیپۆرتاژ بنووسم . بەشی زۆری دوازدە ساڵ ڕۆژنامەنووسیم ، لە ئەنەدۆڵ بەسەرچوو .

چقورئۆوا تەنیا زێدی لەدایكبوون و تێدا گەورەبوونی من نیە ، جۆرە زێدو نیشتمانێکی ڕۆمانەکانیشمە . بەنموونە ڕەفتاری هەر ئینسانێ ، هەر کەسی ڕۆمانێکم لە ئەستەموول ، لە ئەنقەرە ، لە هەر شوێنێکی دنیا ، لە ڕۆمان نووسیندا تووش بێ ، یەکسەر بۆ چقورئۆوا ، بۆ بارو دۆخی چقورئۆوا ، بۆ ئاووهەواو دەوروبەری چقورئۆوایان ڕادەگوێزم . زۆر لەوکەسانەی ، زۆر لەو ڕەوشت و ڕەفتارانەی ، زۆر لەو بارە نەفسی یانەی ، زۆر لەو گۆڕاندن و خوڵقاندنانەی لە ڕۆمانەکانمیاندا بەکاریان دێنم ، هەر ئەوانە نین کە لە چقورئۆوایان فێر بووم . من چقورئۆوا لە ڕۆمانەکانمدا سەرلەنوێ دەخوڵقێنمەوە ، لە نوێژەنەوە دایدەڕێژمەوە . با دووپاتی کەمەوە ، باشوورێکی منی تێدا لەدایكبووم ، منی تێدا پیرۆکەو وەڕوێرکە بووم ، باشووری نیە تەنیا هەر منی لێ لەدایكبوویم و هەر منی لێ پیرۆکەو وەڕوێرکە بوویم نیشتمانی

ڕۆمانەکانیشمە . ئەوەی من لە ڕۆماندا خوڵقاندووومو دروستم کردووە ، بەلای خۆمەوە ڕۆمان ئاوایەکە بۆخۆی .

جا بەرانبەر بەوە کە لەوێ ولاتێکی ڕۆمان ئاوەدان دەکەمەوە ، ڕۆژبەڕۆژ لەگەڵ هەموو شتێکی چقورتۆوا ، لەگەڵ باری ئابووری ، نەفسی ، کۆمەلایەتی ، لەگەڵ هەموو بارو دۆخێکدا ئاشنایەتی پەیدا دەکەم . دیرۆک و جوغرافیای چقورتۆوا لە دیرۆک و جوغرافیای هەموو دنیا چاتر دەزانم . دێبەدێی چقورتۆوا گەڕاوم ، ئەویش بەپێیان ، فۆلکلۆرم خڕکردەوە ، لە فۆلکلۆرم کۆڵیەوە . پێنج ساڵ خشت ئەمە کارم بوو . لە شیوەنناموو بەیت و باڵۆرە ، لە چیرۆک ، لە پەندی پێشینان ، لە مەتەڵۆکە ، لە سەربهوردو نوکتەو قسەی خۆشم کۆڵیوەتەوە . هەوەڵ کتێبم ، کە لە 1943دا بڵاوکردەوە ئەو «شیوەنناموانە» بوون کە لە چقورتۆوام کۆکردبوونەوەو لێم کۆڵیبوونەوە . بارو دۆخی گوندایەتی بۆ من ، ئەو مرۆوایەتییەیە کە ڕەوشت و ڕەفتاری خۆی هەزار ساڵ دەبێ بەرانبەر بە سروشت دەستنیشان کردووە . بارو دۆخێکی بەرەگو بەڕیشەی نەفسی و کۆمەلایەتییە .

پەڕینەوەی گوندایەتی بۆ بەری مەکینە بەکارهێنان ئەو ڕەوشت و ڕەفتاری مرۆوایەتییەیە کە ئەمڕۆکە ، من بە چاترین شێوە بە خەڵکی ئاشنا دەکەم و شایەتیی بۆ دەدەم . لە بەری سروشتەوە بۆ بەری مەکینە بەکارهێنان پەڕینەوە ، بەنموونە ، لە زەوی بە گاو ئێستر کێڵانەوە دەست بە زەوی بە تراکتۆر کێلان بۆ مرۆوایەتی ، بارو دۆخێکی تازەو نرت ونۆییە ، لە داودەستووری کۆن ؛ لە بیروبڕوای کۆن ، لە ڕەوشت و ڕەفتاری کۆن دەست هەڵگرتن ، واتە چوونە سەر بارو دۆخێکی تر ، واتە بیروبڕوایەکی تر پەسەندکردن ، واتە بیروبڕوایەکی تر خستنەکارەوە ، واتە لەسەر ڕەوشت و ڕەفتارێکی تر ڕاهاتن ، ئەم بارە بەلای منەوە باری هەرە بەپێوەندی مرۆیە . کە لە بەری سروشتەوە بۆ بەری مەکینە بەکارهێنان پەڕیوەتەوە ڕەنگە بۆ یەکەم جار بێ کە بە خەتی درشت لە مێژووی خۆیدا ، بەو بنەوەبڕییەوە لە بارێکەوە بۆ بارێکی تر بازدەدا . نالێم پێیدا دەڕوا ، هەر بەڕاستی بازدەدا . ئەم باری بازدانە بۆڕۆمان‌نووسێ ، تا دوواپلە بەدووای لە کرۆک کۆڵینەوەی نەفسی یەتی مرۆدا هەڵوەدابێ ، تا دوواپلە بیەوێ سەرلەبەری توانا و بەهرەی مرۆ بخاتە بەر ڕووناکی ، خەریکی ئەوەبێ لە مرۆدا لەنەفسی یەتی بێ‌پایانی مرۆدا ئاسۆی زۆرو زەوەندەی تازە بدۆزێتەوە ، لە ڕووی سەرنج بزواندنیەوە بارێکی ئێکجار نایابە . جارێ خۆ ئەگەر ئەم بارە ، ڕۆمان‌نووسێ ، خۆی تێیدا ژیابێ ، لە هەوەڵەوە ، بە هێسترو گاوگۆتاڵ جووتی ڕانیبێ و لەپاشان بە تراکتۆر ملی لە زەوی کێلان و وەردو شۆ دانەوە نابێ ، لە تەمەنی دووازدە ساڵی یەوە لە گوند دەرچوو بێ و لە کارگەو فابریقەو کارخانەی زەلامدا کاری کردبێ داخۆ ...

لادێیی یەکی بارەو ئاوها هەڵکەوتوو ، بەلای منەوە زۆر سەرنج بزێوە . نەفسی یەتی بارەو ئاوها هەڵکەوتوو لەوپەڕی دەوڵەمەندی و تێکەڵ و پێکەڵی و هەرەمەییدایە . لادێیی یەکی وایە کە لە سەدان هەزار ساڵ بەم لاوە ئاشنای سروشت بووەو ئێستا لەناکاو خۆی لەناو هەڵ و دەرفەت و بارودۆخی مەکینەدا دەبینێتەوە .

ئینسانانی ولاتە کەم‌فراژی‌یەکانی کوت وپڕ خۆیان لە بەرابەر شتی تازەئیجات ، بەزۆری مەکینەی سەیر سەیردا دەبیننەوە . لە ئەورووپا مەکینە بەکارهێنان هەروا بەکوت وپڕی سەری هەڵنەداوە ، مەودایەکی دوورو درێژی پێچووە .

هەرچی ولاتە کەم‌فراژی‌یەکانن ئەم مەودا درێژەیان بەخۆیانەوە نەدیوەو مرۆ لەناکاو تووشی بە تووشی مەکینەوە بووە . ئەمەیش لە باری کوت وپڕدا بەرتەکی جۆراوجۆر ، ڕەوشت و ڕەفتاری چەشناوچەشن ، بۆ هەڵسووڕان و بۆلووانی تەرزاوتەرزی لێدێتەگۆڕێ . بچی لە ناوەندی دنیایەکی نرت ونۆیی وەک دنیای مەکینەدا ، کە لەنێو دنیایەکی زۆر کۆندا هەڵتۆقیوە ، لەگەڵ مرۆدا پێکەوە ژیان بەسەربەری وسەرووەت و سامانی بەهرە پێکەوەبنێی ، ئەمە بۆ ڕۆمان‌نووسێ بارێکە بەدەست ناکەوێ ... دەرفەتێکە لەدەست نادرێ ... لەم کارەشدا کرێکارو وەرزێر زۆر گرنگن .

ژیانی بۆرجوا ، وردە بۆرجوا ، هەرلەکۆندا ، لە ئەورووپا چۆن بوو بە چ دەورێکدا ڕۆیشت ، لە ڕۆژاوای ولاتیش هەر بەو دەورەدا دەڕوا . بورجواکان هەر لە خۆڕا ، کتوپڕ دەوڵەمەند

ـمبن ، لەپڕێکدا دەبن بە خاوەن مەکینە ، بەڵام کرێکار ، وەك ...ی بێ هەرچۆنێ بێ ، ئێکجار وا لەگەڵ مەکینەدا نابن بە ...ماڵو دیواربەدیوار . ئێکجار وا لەگەڵ مەکینەدا بەناچاری ...ابن بە ئاشنا . بەنموونە ، دووا ڕۆمانێ ، کە بە ناوی ...ەفسانەی هەزار کەلەگایان،ەوەم نووسیوە لەم بابەتە ...دوێ . چقورئۆوا کارخانەی وای تێکەوتووە ، بە مەکینەی ...ەرە نوێیاوی دنیا ڕزاوەتەوە . ئەمڕۆ بڕێ لە کارخانەی تەون‌و ...ۆلایی‌یەنی هەرە تازەو هەرە گەورەی تورکیا لە چقورئۆوا ...مەزراوون . یەکێ لە ئاوبارە هەرە گەورەکانی تورکیا لە چقورئۆوایە . کشتوکێڵ لە چقورئۆوا ، خوارو ژوور ، هەمووی ...ە مەکینە دەکرێ . بەڵام بەتەنیشت ئەم هەموو بە مەکینە کارکردنەوە ، لە چقورئۆوا هۆزو خێلی ڕەوەك‌و ڕەوەندی ...ورکمان‌و کوردیش هەن . مەودای نێوان بە مەکینە کارکردن‌و ...ەوەکایەتی دەبێ مەودایەکی دوورو درێژی تەواو بێ . ئەم ...ەوەندانە لەوەتەی هەزاران ساڵەوە هەر بەمجۆرە دەژین . ...ستانان دێنە خواری بۆ چقورئۆواو هاوینانیش بەرەو چیاو ...ەژەکانی تۆرۆس هەڵدەکشێن‌و، ئاوەك هەمود هۆزو خێڵە کۆچەرەکانی تر گەرمیان‌و کوێستان دەکەن .

...ە پەز بەخێوکردنەوە خەریکن . بە خوری‌و شیرو ڕۆنی ...ەر بەڕێوەدەچن . ژیانی خێڵەکی‌و ڕەوەندایەتی ، لە سۆنگەی ...رو دۆخ گۆڕانی چقورئۆواوە وا خەریکە بەسەردەچێ . ئەمن ...ۆ خۆم لەم ساڵانەی دواییدا ، لەگەڵ هۆبە تورکمانێکی ...ەوەنددا ، کە لە ئاخرو ئۆخری دەوربەسەرچوونی‌دا بوو ...اشنایەتیم پەیداکرد . چەندین ساڵ لە زۆرانبازی‌و کێشەی ...ێوان داوو دەستووری کۆن‌و نوێم کۆڵییەوە . ڕۆمانی ...ەفسانەی هەزارکەلەگایان، لەم لێکۆڵینەوەیە هاتەگۆڕێ . هۆبەیەك کە داغان دەبێ ، حاڵی خەڵکەکەی ، لەکوێ دەحەوێنەوە ، بۆکوێ دەچن ، بەرانبەر بە تورکمانە پاشکەوتەکان ، بەرانبەر بە تورکمانێتی خۆی ، هۆبە چۆن داغان بوو ، دەوری بەسەرچوو ، ئەمانەم نووسی . بەلای منەوە ، تووشی باری نەفسیی تازەو مۆرو شەقڵ‌نەشکاو بووم . من لەگەڵ ئینسانێکدا کە بەرانبەر بە سروشت هەموو ڕەفتارێکی بەدیارکەوتبێ‌و ساغ بووبێتەوە چۆن پێوەندی دەگرم‌و چەندسەرنج دەبزوێنێ ، لەگەڵ ئینسانێکیشدا کە بۆ بەری مەکینە بەکارهێنان پەڕیوەتەوەو خەریکە لەگەڵ مەکینەدا سەری داوی سپی تێدەکەوێ ، بەو ئەندازەیە پێوەندی ...ەگرم‌و سەرنجم دەبزوێنێ .

لە دنیا زێدەکردنی هەر خشتێکی نوێ ، هەر وەسەرنانێکی نوێ ، چ خۆڕسك ، چ دەسکرد ، دنیا دەوڵەمەند کردنێکە . مەکینەیش وەك کرەوەکانی دیکەی هونەر دەوڵەمەندی‌یەکی دنیایە . دەوڵەمەندی‌یەکی مرۆیە .

● **سەبارەت بەگەشەو هەڵدانی تەکنۆلۆژی ئینسان لە ڕابردووی ئینسانەتی دابڕاوە . بەمە نیگەران نین ؟**

— ئینسان لە ناوچاوانی تەکنۆلۆژی‌یەوە لە ئینسانەتی دانەبڕاوە . بەلای منەوە ، شتێ نیە پێی بگوترێ دابڕانی ئینسان لە ڕابردووی ئینسانانە . مەسەلەکە ، مسەلەی بیانی‌کەوتن‌و نامۆیی لێ‌کردنە .

ئەمەیش حیکایەتێکی دوورو درێژە . مەسەلەی بیانی‌کەوتن‌و نامۆیی‌کردنی مرۆ لە مەکینەوە دەستی پێ‌نەکردووە . بیانی‌کەوتن‌و نامۆیی‌کردن لە پێشتریشدا هەر هەبووەو لەپاشانیشدا هەر دەبێ . پێم‌وایە مەسەلەکە هەمووی مەسەلەی خەست‌وخۆڵ بوونەوەی بیانی‌کەوتن‌و نامۆیی‌کردنی ئینسانە . هەڵبەتە لەمەدا مەکینە کاری هەرە گەورەی کردووەو هۆی هەرەگەورە ئەوە . مەکینە ، لەوبارەوەی کە بووە بەهۆی چەوساندنەوە ، دەرکەین ، ئەم بیانی‌کەوتن‌و نامۆکەوتنە بەلای منەوە کەم‌دەبێتەوە . ئینسان چەند لە سروشتەوە نزیکە ئەوەندەیش لە مەکینە نزیك‌دەکەوێتەوە . من ئەمەم لەو ئینسانانەدا کە تازە لەگەڵ مەکینەدا ڕووبەڕوو وەستاون زۆر لەنزیکەوە دیت . هاوپێوەندیی مرۆ لەگەڵ مەکینەدا . ئەگەر مەکینە لە گیانی مرۆ خراپ نەخوێنێ ، دەبێتە مایەی هاوپێوەندی‌یەکی زۆر ئینسانانە . ئاشقە مەکینەیی‌یەکی زۆر سەیرم لە ئینسانی ئیشکەردا دیت ، تەنانەت لە باری ئەمڕۆکەشدا .

مرۆ لەترسان ، لە منەتباری‌یان سروشتی دەپەرست . ئینسانی ئەو چەرخەشمان ، بەڕاستی لە هەموو هەل‌و دەرفەتێکدا منەتباریی خۆی لەڕاست مەکینە بە ڕاشکاوی دەردەبڕێ . سەبارەت بەوە کە مەکینە یەکڕاست دەست مرۆوایەتی نەکەوتووەو چێنێکی مرۆچەوسێن داگیری‌کردووەو

لەسەر دەستی ئەو بەگەشەکەوتووە ، بووە بە گەورەترین بێیەغباڵیی ، بگرە لەمێژینەی ، مرۆوایەتی . بێتو مەکینە لەدەست ئەم چینە دەرهێندرێ ڕاستەوخۆ بکرێ بە ماڵی مرۆوایەتی ، هەر برینو جەخارێکی تا ئەمرۆ لە ناوچاوانی مەکینەوە بەر مرۆ کەوتووە سارێژ دەبێتەوەو هەڵو دەرفەتی تازەونرتو نوێشی بۆ دابین دەبێو دەرەخسێ . مرۆ کە لە مرۆوایەتی دابڕابێ ، وەك بزانین هەقیشێتی ، جارێکیتر بە خەستوخۆڵتروە باوەش بە مرۆوایەتیدا دەکاتەوەو لە بیانیکەوتنو نامۆییکردن خاوێنو پاکژ دەبێتەوە . نەخۆشیو دەردەدارییەکە خۆی هەموو لەوەدایە کە مەکینەیشو سروشتیش بەدەست چینێ ئینسانەوەنو مەکینەکەیشو سروشتەکەیشو ئینسانەکەیش بە خواستو ئارەزووی ئەم چینە ، بێئەوەی کەس لێیان بپرسێتەوە لەکاردەکرێن . سەبارەت بەوە کە چینی بۆرجوا سەرتۆپی ئیمکاناتو مەکینەو بەشی هەرە گەورەی مرۆوایەتیی ، لە کرێکارووەرزێروهەروەها سروستیشی دوروست کردووەو دنیا بە دەسەلاتی سامناکی وی بەڕێوەدەچێ ، زوڵەك کەوتووەو ڕەسەنایەتیی خۆی دوڕاندووەو بەجارێ بووە بە بیانیو نامۆیی لێ دەکرێ . ئەم چینە نەخۆشو دەغەزارە سەبارەت بە ڕەنگو ڕووە زگماکەکەی ، سەبارەت بەو جۆرە گەشەکردنەی ، سەبارەت بەوە کە بووە بە خێوی هەموو ئیمکاناتێ ، پشتی لە هەموو بەهای مرۆوایەتی هەڵکردووەو تووشی نیوە شێتییەك بووە . سروشتی بێپایانو مەکینەو سەرلەبەری ئیمکاناتێکی کە بە دەست چینی بۆرجواوەیە سەرتۆپ شێتو شبری کردوون . ئەو ژیانەیش کە بووە بە ناچاری بۆ چینی بۆرجوا لەم نیوە شێتو شبربوونەیدا دەورێکی گەورەی بینیوەو هەر بەجارێ لە هەموو بەهایەکی مرۆوایەتیی شتۆتەوە . چینی بۆرجوا ، لە ڕووی هاتنەگۆڕێ ، لە ڕووی بەگەشە کەوتنی ، لە ڕووی ژیانیەوە ، پشتی لە ڕابردووی ئینسانانەی ئینسانەتی ، لە هەموو بە هاونرخێکی ئینسانەتی

هەڵکردووەو حاڵی بووە بە حاڵی نیوە شێت . ئەم بیرو ئەندێشانەم دەتوانم بە نموونەیەك بچەسپێنم : شەڕی ڤێتنام بەڵگەی هەرە گەورەی ئەوەیە ، کە چینی بۆرجوای ئامریکا تا چڕادەیەك نانی هاریی بەدەمەوە گرتبوو و نیوە شێتو شبر ببوو. بۆرجوای ئامریکا زۆر چاك دەزانێ خەڵکی ڤێتنام بۆ پارووە برنجێ بە لاسو پەلاسدا دەچێ . یەك لەو بەها گەورانەی مرۆوایەتی هێناویە ئەوەیە کە یارمەتی هاوڕەگەزی خۆی بدا ، بەڵێ ، ئینسانێکی خوسایيو عادەتی برنج بۆ ئەم ئینسانە برسیو دەستەوسانانە دەنێرێ ، وە نیە ؟

سەنگو ڕەنگو بەهادارییی مرۆوایەتی ئەمەی دەوێ ، وە نیە ؟ بۆمباو قومپارەو ژەهری لە ئەقلو ئاوەز بەدەر بە سەرو پۆتەلاکی ئەم برا ئینسانە هەژارانەماندا دەبارێنن ، بە تەکنیکی هەرە پێشکەوت دەیانکوژن . باشە تەکنۆلۆجیو تەکنیك لەمەدا گوناهی چیە ؟ لێرەدا ئەوە هەیە ، کە تەکنیك دەست چینێکی نیوە شێتو هار کەوتووە .

ئەم تەکنیکە حەواڵەی دەستی ئینسانەتی بکەینەوە هەموو شتێ ڕزگار دەبێ . چونکە چینێك دەتوانێ بیانی بکەویو نامۆیی لێ بکرێ ، هار دەبێ ، دەبێبەدڕندە ، پشت لە هەموو بەهایەکی مرۆوایەتی دەکا ، بەلام ئینسانەتی تێکرا ، نە بیانی دەکەوێ ، نە نەخۆشیش دەکەوێ ، نە پشت لە هیچ بەهایەکی ئینسانەتی ، خۆی هێنابێتی ، هەڵدەکا چونکە هەرچی بەها هەیە ، بە سەدان هەزار ساڵ خۆی خوڵقاندوویە ، ئەو گەشەی پێ کردووە ، ئەو تا ئێرەی بە ئێمە گەیاندووە .

لە سەرێکیترەوە قسە لە سروشتکوشتن دەکرێ تەکنیك چۆن خەڵکی ڤێتنام دەکوژێ هەر ئاوهایش سروشت ناکوژێ ؟ نموونەیەك بۆئەمە دێنمەوە : وڵاتەکەی من ، تورکیا ئەمڕۆ لەگەڵ مردنو ژیاندا دەستەوبەرۆك وەستاون . ئەم مردنە نە لە ناوچاوانی تەکنیکەوەیەو نە لە ناوچاوانی هیچ هۆیەکی ترەوەیە : هۆی مردنی وڵاتەکەم ، هەموو لە ناوچاوانی بۆرجوای کۆمپرادۆرەوەیە ، لە ناوچاوانی بۆرجوای دنیاوەیە هۆی مەرگ بۆرجوایە . وڵاتی تورکیا ، پارچە خاکێکی گەورەو فرەوان ، نیوە ئادێنەیەکە . سێ دەریا ، دەریایەکی ئەندە ڕوونو چەندین گۆلی هەن . گوێ دەریاکانی تورکیا ، سەرلەبە بە لێرەوار تەندراون . تورکیا ، ئەمڕۆ تەنیا 10٪ی لێرەوار بوو لێزانانی زانست وایان دەگوت . هەرێمی تورکیا خوێشی هە کیانێکی بەم شریتە لێرەوارە گوێدەریایانەیە . وا بڕوا بەمزووانە ، ئەم لێرەواری گوێدەریایانە ، بەرەبەرە دەبڕێنەوە ، لە دووارۆژێکی زۆر نزیکدا کار وا بڕوا ، تورکیا نە پارچە سەنگجارێکی دنیا بەولاوە هیچی دیکەی نـ

بەجێنامێنێ . ماوەیەکی زۆر کورت لەمەوپێش دەریاکانی تورکیا ، بەتایبەت دەریای مەرمەرە ، هەریەکە دەبۆیەکی ماسی بوو بۆخۆی ، کەچی ئێستا وا خەریکە ماسی لە دەریاکانماندا بەرەو نەمان دەچێ . هۆی سەرلەبەری مردنی ئەم بەروبووی هەموو خاکە ، بەروبووی هەموو لە ئینسانەتی بەدەرەیە کە بۆرجوا دایمەزراندووە . بەنموونە : نۆ میلیۆن گوندی لە لێرەوارەکانی تورکیادا دەژین . ئەم نۆ میلیۆن گوندی‌یە خۆیان‌و بزنەکانیان بە تاقی تەنیا لەم لێرەوارانەدا دەژین .

ئەوەی هەڵیدەتەکێنێ‌و دەیچینێ هەر لێرەکەیە ، ئەوەی هەڵیدەتەکێنێ‌و دەیفرۆشێ هەر لێرەکەیە ، ئەوەی زستان دەیسووتێنێ هەر لێرەکەیە ، ئەوەی دەیخوا هەر لێرەکەیە . ئەوەی دەیخواتەوە هەر لێرەکەیە . لە سەرێکی‌ترەوە شیرکەت‌و کومپانیای زەلام زەلام لێرەوار دەخۆن‌و دەیانبڕنەوە . بۆرجوای کۆمپرادۆر هەر لەپێناوی دەسەلات وەدەست هێنان‌و فەرمانڕەواییدا بێ‌ئەوەی بیر لە دوو ساڵی دوایی بکرێتەوە ، چاو لەو هەموو وڵات وێرانکردن‌و لێرووار لەناوبردنەی دەستەودایەرەی سەربەخۆیان دەپۆشن ، خەڵکی ناچاری تورکیاو بۆرجوای تورک بەشێکی سروشتی دنیا وێران‌و خاپوور دەکەن . لە لایەکی‌ترەوە جۆرە ڕاوەماسی‌یەك لە تورکیا داکەوتووە ، سەرلەبەری کان‌و کانگای ماسی وێران‌دەکا . بەنموونە : لەم ڕاوەماسی‌یەدا ، بۆیەك تاکە ماسی دەهەزار ماسی لەناودەبرێ . بۆرجوای کۆمپرادۆری تورك هەقی دەریاکوشتنی بەم سەرمایەدارانەی سەربەخۆی داوە . ئەوەی لەپشت ئەم بۆرجوایەوەیەو دەستی بەسەر فەرمانڕەوایی تورکیادا گرتووە بۆرجوای ئامریکایە ، خەڵکی تورکیا ، کە هەموو ساڵێ لە میلیۆنێ پتر زیاددەکاو زەوی‌و خاکەکەی ساڵی نزیکەی یەك میلیۆن مەتر چوارگۆشە بەداخزان لەناودەچێ ، بەمنزیکانە لەگەڵ برسێتی‌دا ڕووبەڕوو دەوەستێ . ئەمەیش بە پیشەسازکردنی وڵاتەکە پینەوپەڕۆ ناکرێ‌و هیچ لە باری مەسەلەکە ڕاست‌ناکاتەوە . چونکە ئێرانیش هەروایەو یۆنانستانیش هەر بەودەردە چووەو هەرچی وڵاتی کەمفراژیی ژێردەستەی بۆرجوای کۆمپرادۆریشە هەروایە . پێویستە نەتەوە یەککگرتووەکان دەست بەسەر ئەم بارە بەسامەدا بگرێ . سەرزەوی لە وڵاتە کەمفراژی‌یەکانی جیهاندا بەرەنگاری بێبژیوی (ecosid ?)یەکی بەسام بووە . ئەمەیش خەتای تەکنۆلۆجی نیە ، خەتای بیانی‌کەوتنی تەکنیکە ، خەتای ئەوەیە کە تەکنیك دەست بەشێ ئادەمزادی لە ئینسانەتی داشۆراو کەوتووە .

ئەمە چەندین ساڵە من ئەم (ecosid)ە بەسامەی تورکیام لە ڕیپۆرتاژەکانمدا ، لە ڕۆژنامەکاندا دەردەبڕم . ئەمە چەندین ساڵە ئەم (ecosiol)ە لە ڕۆمانێکی پێنج بەرگدا دەنووسم .

● تۆبڵێی نووسەرێ هەبێ لە وشاری تەکنۆلۆجی ڕزگاری ببێ ؟

ــ وشاری تەکنۆلۆجی بۆ نووسەرێ ، بۆ ئەم چەرخەمان ، بابەتی قسەو لێدوان نیە . هەرکەسێ پێی‌وابێ تەکنۆلۆجی وشار دەکا ، سامی ڕێ‌نیشتووە ، مەزنەکردنی تەکنۆلۆجی بوون بە وشار ، سامێکە لە سەردەمی تۆلستۆیەوە بە میرات ماوەتەوە . تەکنۆلۆجی ، لەبەرئەوەی کە ئەو سەردەمە هێشتا شتێکی نوێباوتر بووە ، بڕێ نووسەری ترساندووە . تەکنۆلۆجی لە ڕووی دوواڕۆژی مرۆوایەتی‌یەوە ، لەپڕ تاخمێ ئینسانی نیگەران کردووە . ئەم هەیولا گەشەکردووە لە سەرەتاوە ، هەڵبەتە ڕووداوێکی بەسام بوو لە ڕواڵەتدا . لە سەرێکیشەوە بڕوانی ، ئەوەی گوتیان‌و پێیان‌وابوو ، بەڕاست گەڕا . تەکنیك لەجیاتی ئەوەی بێ مرۆ بەختەوەرکا ، لەبری ئەوەی جوانترین ڕووپەری پێشکەوتی مرۆوایەتی بێ ، کەچی ئینسانی کرد بە دیل‌و بەندەو ئینسان لە ناوچاوانی تەکنیکەوە تووشی زوڵم‌وزۆری وابوو نە دیتراوەو نە بیستراوە .

من هیچ وشارێکی خراپی تەکنیکم بەخۆمەوە نەدیت‌و نابینم . تەکنیك بەلای منەوە ، وەك پەرجوویەك ، وەك ئەفسوونێ دەچێ . زۆربەی خەڵکیش سەرەڕای ئەم هەموو زەرەرو زیانەی لە تەکنیکیان دیوە ، ئەوانیش تەکنیك وەك پەرجوویەك ، وەك ئەفسوونێ دەبینن . بێتو تەکنیك دەست خەڵکەکە کەوێ ، تەکنیکیش‌و نووسەرانیش‌و هونەرمەندانیش ئازاد دەبن . بیانی‌کەوتن،لەڕەسەنایەتی کەوتن ، ونکردنی بەهای ئینسان عونسوری هەرەگەورەن . ئەو عونسورە هەرەگەورانەن کە کۆسپ‌و تەگەرە دەخەنە بەر بەهرەی داهێنان‌و خولقاندنی مرۆ . خەڵك لە تەکنۆلۆجی ئازاد لە بیانی‌کەوتن ، لە ڕەسەنایەتی داشۆران ، لە ئینسانەتی دۆڕاندن ئازاد دەبێ . مرۆوایەتی لە هەموو وشارێکی کە

کۆسپ دەخەنە بەر تاووگوڕی خولقاندنو داهێنان ، پاكو خاوێن دەبێتەوە .

مەكینە دەست ئینسانان بكەوێ هیچ وشارو زەرەرو زیانێكی لەسەر ئینسانەتی نابێ ، بەپێچەوانەوە ئادەمزاد لە زیانی مەنفیی سروشت ڕزگار دەكا . گەزەنو زیانی تەكنیك بۆ مرۆو سروشت هەر بە تەكنیكەكە خۆی لادەبرێ .

● هەست بە بەرەبەرە پەرەساندنی حاكمی یەتی زانستو تەكنولۆجی دەكەن ؟

ـــ وشاری زانستو تەكنولۆجی ، ڕاستەوخۆنەخەڵك هەستیان پێدەكاو نە نووسەرانیش . ترسو سام ، زۆرو ستەم لەئینسانەتی بەدەریی زانستو تەكنولۆجیای بەردەستی بۆرجوازی ئینسانەتی هەموو كاتێ هەستیان پێدەكا . ڕكی لە زانستیشو تەكنیكیش دەبێتەوە ، زانستو تەكنولۆجی كاتێكی دەست مرۆوایەتی دەكەون چ تەنگو چەڵەمەیەك دێننە پێش مرۆوایەتی ئەوە لەئێستاكەوە ناتوانین هەڵبێنین . نازانین ، لەوانەیە شتێكی لێ هەڵكڕێنین . بەلای منەوە ، مرۆوایەتی لە سەدان هەزار بەملاوە چۆن لەگەڵ سروشتدا برایانە دەری بردووە ، هەر لەگەڵ تەكنولۆجیدا ، لەگەڵ زانتشیشدا برایانەتر دەردەباو هەڵدەكا . تەكنولۆجیو زانست مرۆوایەتی لە هەموو جۆرە بیانیكەوتنێ قوتاردەكا ، ئادەمزاد سەرلەنوێ لەگەڵ خۆیدا ، لەگەڵ بەهرەی داهێناندا دەست لە ملانو شادو شوكور دەكاتەوە . زەرەروزیانی ئەمێستاكەی ئادەمزاد ، جەفاو مەینەتی یەكی تائێستا كێشاویە ، لە بەرچاو ناگرین .

● لە بارەی ڕادیۆو سینەماو تەلەفیزیۆن كارلەئەدەبیات كردنەوە چ بیردەكەنەوە ؟

ـــ هەر عونسورێكی تازە دێتە دنیاوە مرۆوایەتی یەكەمانی پێ دەوڵەمەند دەبێ . ئەمڕۆكە ، لەم چەرخە منفی یەشدا ، دەبینین شتی نوێباو تا چ ئەندازەیەك مرۆوایەتیی پێ دەوڵەمەند بووە . سینەما ئەدەبیاتی تەواو پێ دەوڵەمەند بووە ، ئاسۆی تازە تازەیی بۆ خستۆتە سەرپشت ، هەلودەرفەتی نوێنوێی پێبەخشیوە . ئەو تەكنیكەی ، تەكنیكی سینەما بە ڕۆمانی بەخشیوە لەوانە نیە بە هەلو دەرفەتێكی كەمو بێ پێز بزاندرێ . بێتو تەلەفیزیۆنو ڕادیۆ دەست مرۆوایەتی بكەون ، نەكرێن بە ئامێری سوودو قازانجی چینێك ، بۆ پڕوپاگاندای چینێ بەكارنەهێندرێن ، لە بڵاوبوونەوەی ئەدەبیاتدا بەناو جەماوەری بەربڵاودا دەبن بە هۆی زۆر بەكار . تەلەفیزیۆنو ڕادیۆ كە ئەو دنیا پانو پەرینەت ، دەنگو ڕەنگەوە لە بەرگوێو لە بەرچاوان بۆ هەڵدەخەن ، سینەماو تەلەفیزیۆن كە تا ڕادەی مانگ پیشاندانیان بۆ ڕەخساندووین ، هەروەها بۆ لەدایكبوونی ئەدەبیاتێكی تازەو پوختەو ڕاستەقانی ، بۆ سنووررو كەوشەن پانو هەراو كردنەوەی ، بۆ دەرفەتو ئیمكاناتی نوێ پێبەخشینی ، سوودو كەڵكی زۆری دەبێ .

ئێمە ئاگامان لەوە هەیە كە هەروەك سینەماو ڕادیۆو تەلەفیزیۆن پێویستن ، كتێبیش ، تەنانەت فرۆتنیشی لە ئاكامی بەهونەرەوە گلانی ، سەدلەسەو فەرقی كردووە . بەلای منەوە ، ئەم تازەكوورەو نوێباوانە ، بەپێچەوانەی زۆركەسەوە ، هیچ زیانێ بە ئەدەبیات نابەخشن ، لەجیاتی زیان ، بكرە سوودو قازانجیان هەیە .

● كەرەستەیەكی زۆری ڕۆمان هێند لە سینەماو تەلەفیزیۆندا دەجووڕێنەوە وەختە بڵێم هەر بەجاری سوواون ،لەكەڵككەوتوون ... بەلای ئێوەوە تۆبڵێی ، ڕۆژێ بێ ، كتێب ئەركی خۆی بدۆڕێنێ ؟

ـــ ڕاستە ، سینەماو تەلەفیزیۆن بڕێ كەرەستەی زۆر كتێبانی كۆن كردووەو گەیاندوونیە ڕادەی سووانو بۆ ئەوە ناشێن جارێكی تر لەكاركرێنەوە . من هیچكاتێ زیان لەمەدا نابینم . سووانو لە كەڵكی بەكارهێنان كەوتن ، عەمارەپووبوونی كەرەستەیێ ، تا زووە ، هێزو ، بەهۆی سینەماو تەلەفیزیۆنەوە لەناوچوونی شتێكی زۆر بەسوودو پیرۆزە بۆ دەوڵەمەندیی مرۆ ، بۆ بەهرەی داهێنانی مرۆ . ئەدەبیات لەم ڕووانگەیەوە ، هەلودەرفەتی بەربڵاوتر ، تازەتر بۆ خۆی دەدۆزێتەوە . لەم ساڵانەی دوواییدا ، كە پێمانوابوو ئەدەبیات بەرەو بوحرانێ دەڕوا ، لەمەوە سەری هەڵداوە . ئەدەبیات ، هونەر لە ئیمكاناتی تازە ، لە دنیای تازە ، لە ئاسۆی نەفسیی تازە ، لە زمانی تازە ، لە ڕشتو شێوازی تازە دەگەڕێن بۆخۆیان . ئەدەبیات لە كەرەستەی نوێ دەگەڕێ بۆ خۆی ، سینەماو تەلەفیزیۆن كە تەنگیان بە ئەدەبیات هەڵچنیوەو بەرەو ئیمكاناتی تازەی ڕادەدا ، بۆ مرۆوایەتی شتێكی زۆر چاكو پیرۆزە . خۆ بێتو ئەدەبیات لەگەڵ سینەماو تەلەفیزیۆندا دەسیاوێو هاوكاری پێكبێنێ ، ئەوە بۆ ئەدەبیات خۆیشیو بۆ

سینەمایش‌و بۆ تەلەفیزیۆنیش زۆر بەکەڵك دەبێ . هەر سێ عونسورەکە کارلێك‌دەکەن . لە سۆنگەی کارلێك‌کردنی هەرسێ عونسورەکە ، ئیمکانات بەرەو فرەوانی‌و دەوڵەمەندی وەحەوزەڵ دەکەوێ . سینەماو تەلەفیزیۆن جێگای کتێب لە ژیانی مرۆدا پتر دەچەسپێنن .

● هێندێ ڕۆمان نووسی هاوچەرخ فەخشەو بەرنامەڕێژی‌یان دەلاخستووەو بارو بوخچەی کات‌و شوێنیان بەجارێ پێچاوەتەوە . ئەمە بەلای ئێوەوە جۆرە هەلاتنێکە لە ڕاستین‌و کوڵ‌و بارەکانی ژیان ، یا تەنها تەکنیکێکی تازەیە ؟

— ڕۆمان‌نووسانی تازەی مرۆڤایەتیی جیهانی دەوڵەمەندبووی گەشەکردووی لەگەڵ ئیمکاناتی نوێ‌دا ڕووبەڕوو وەستاون ، لەپێناوی ئەوەدا مرۆڤایەتی بە ڕاستینە تازەکانی بگا ، ناچارن بە لاس‌و پەلاسدا دەهێن . ڕۆمان‌نووس لە دنیایەکی بەم‌ئەندازەیە بە گەشە کەوتووبێ‌و هێند دەوڵەمەند بووبێ‌و گەورە بووبێ‌و زۆر بووبێتەوە ، ناچارە بە شێوەی جۆراوجۆر لە دنیاکەمان‌و لە ڕاستی یەکەمان بگەڕێ . من کات‌و شوێن پایوەست‌پێ‌کردنی ڕۆمان‌نووسانی لێشاوی تازە بە هەلاتن دانانێم . بەڵکو ئەمە جۆرە ڕەوتێکە بەسەر کوڵ‌و باری ژیاندا . لەپاشان‌کێ‌ناڵێ‌ئەم ڕێبازی ڕۆمان‌نووسە تازانە ، کە ئێمە بە هەلاتنی دادەنێین ، یا بە نیشانەی هەلاتنی هەنوێنینەوە ڕەنگدانەوەی ئەو کۆمەڵە نیە تێیدا دەژین ، ڕەنگدانەوەی کۆمەڵێ بیانی‌کەوتەی لە ڕەسەنایەتی داشۆراوی بۆرجواو بۆرجوای بچووك نیە . ئەی ئەمە ڕەنگدانەوەی کات‌و شوێن ونکردنی کۆمەڵە مرۆیەکی لە سروشت‌دابڕاو ، لە مەکینە دابڕاو لە کۆمەڵگای ئینسان ، بیەوێ‌و نەیەوێ ، دابڕاو نیە ، چیە ؟ هەڵبەتە هەلاتنی مێشکیش هەیە ، خۆ بە پەناو پەسێو دانی مێشکێش هەیە . لە ڕاستەقانێتی ژیان هەلاتن ، لە بارگرانی ژیان هەلاتن کارێکی کۆن‌و دێرینە . یەك لە تاریفەکانی ئینسان ئەوەیە کە گووراوێکی ئەفسانە داهێنە؟ . هەرچی ئەفسانەیشە ، خۆ بۆ هەموو سەردەمێ هەر هەلاتن‌و سەرخۆهەڵگرتنە . ئەو جێگایەی لەپاش بێ‌قنیاتی‌و کوڵ‌و باری قورس‌و گران پەنای پێ دەبرێ ئەفسانەیە . کێ ناڵێ ڕۆمان‌نووسە تازەکان بە بەتاڵ‌کردنەوە کات‌و شوێن ئەفسانەی هەلاتن‌و سەرخۆهەڵگرتنێکی‌تر هەڵنابەستن‌و پەنا وەبەر ئەفسانەی بێ‌کاتی‌و بێ‌شوێنی نابەن .

من لە ڕۆمان‌نووسە تازەکاندا بەرانبەر بەو کۆمەڵگایەی تێیدا دەژین تووڕەیی‌یەکی لەچارەبەدەر دەبینم . ڕۆمانی تازە بە بتوونی‌یەوەی ، بە تەکنیکیەوەی ، بە خودی خۆیەوەی ، بەلای منەوە یاخی‌بوون‌و سەرکێشی‌یەکە .

لەم ساڵانەی دوواییدا دروشانەوەو لەپرکوژانەوەی ڕۆمانی تازە ، نەمان‌و لەتۆمەری نەمانی ئەوەناگەیێنێ کە شتێکی دەستکردو داتاشراوە . من لام‌وایە ڕۆمانی تازە ، ئەوەندی خوێندوومەوەو لێی‌دەزانم ، دەنگی ناچاری‌و ناگوزووری‌یەکە . پێم‌وایە ڕۆمانی تازە لەم بیست ساڵەی دوواییدا کە دادێ ، ڕێبازی خۆی دەدۆزێتەوە . من مەزەن ناکەم ئەم هەموو هەوڵ‌و نشێو کردنە ، ئەم بەوراز هەڵکشینە خاوەن کەسانی زۆر بەبەهاو ژێهاتی‌یە ، سەڵت‌و قوڵت تەنیا هەر بۆ لە تەکنێك گەڕان بێ . لە وڵاتێکی کەم‌فراژی‌کردوودا ناچاری‌و ناگوزووری ئەوتۆ هەن ، تەنانەت پاڵ بە منیشەوە دەنێن لە سنووری ڕۆمانی لەباو بترازێم . من کە بەجۆرێ لەگەڵ شێوازی ئابووریی تازەدا ، لەگەڵ شێوازی کۆمەلایەتیی تازەدا ، لەگەڵ شێوازی سایکۆلۆجی‌یەتی تازەدا ڕووبەڕوو دێم ، بە تەکنیکە کۆنە لەباوەکان ، لەو ئینسانانەی لەگەڵیاندا دەژیم ، نادوێم . باشە ، ئەمە منێ بەرەو تەکنیکێکی تازە ، بەرەو دەربڕینێکی تازە ، بەرەو دام‌و دەزگایەکی تازە ناچاربکا ، ئەی چی لە ڕۆمان‌نووسی وڵاتە پێشکەوتەکان ناکا . ئەگەر گەشەو پەرەساندنی تازە ، ئەو هەل‌و دەرفەتە تازانەی بۆ مرۆ هەڵدەکەون ، ڕۆمان‌نووسان بەرەو ئەوە ڕادەن ، لە دنیای تازە بگەڕێن ، ئەوە بۆ ئەدەبیات شتێکە بەدەگمەن هەڵدەکەوێ .

سنووربەزاندنی ڕۆمانی لەباو ناچاری‌یەکە . دنیاکەمان ، هەموو ڕۆژێ یا نموونەی ئینسانی لەبار (ایجابی) یا نموونەی ئینسانی نالەبار (سلبی) دەخولقێنێ . ئەو مەسەلانەی لە بەردەم ئینسانی‌یەتدا زەق‌دەبنەوە ، هەموو ڕۆژێ ، بەرەبەرە زیاددەکەن . خۆ ئیتر کار لەوە ترازاوە هونەر لە تەکینکێکدا ، یا لە چەند تەکنیکدا زیندان بکرێ . بەلای منەوە ، بەرانبەر بەم تاوە سەرسووڕێنە لێکۆڵینەوەی ڕۆمان‌نووسە تازەکانیش ، تەنانەت سنووربەزاندنیشیان

هێشتا هەر سست و کزە . دەبوو دەستماندا با لێکۆڵینەوەی زۆرتر و جۆراوجۆرتر و دەوڵەمەندتر . من تەنانەت ئەزموون و تاقیکردنەوەی ڕۆماننووسە تازەکانیشکەم و یەکفەوا دەبینم . دەبوو پێمان لە ئیمکاناتی تەرزتر داگرتبا . نەك هەر ڕۆماننووسە تازەکان ، هەموومان . بەداخەوە هونەری ڕۆمان موحافەزەکارترین هونەرە . چونکە لەسەداسەد بە پێشکەوتنی مرۆوایەتی یەوە بەندە . هیچکاتێ وەك تەکنیك لە نوای مرۆوایەتی یەوە ناڕوا . تەنانەت وەك شێوازیش ... من لەبەر ئەمە ئەگەر کاری ڕۆماننووسە تازەکان بە زۆر تەرز و زۆر چەشنیش نەبینم ، لێکۆڵینەوەکانیان بەکەوشەن و سنووریش بن ، هەر پیرۆزبایی یان لێ دەکەم . ئاواتی هەرە/ئەوەیە کە سەرکەوتنەکانیان گورج و خێرا بەدی بێن .

● **لەگەڵ تەکنیکدا (شێواز ، بیچم ، هتد .) زانستانە تا چ ڕادەیەك هاوپێوەندن ؟**

— شتێکی ئاشکرایە ، شتێکە زۆر گوتراوە . با منیش بیڵێم . ئینسانی تازە کەرەستەی تازەو بیچمی تازە دێنێتە گۆڕێ ، ئەمە ناچاری یە ، لێهەڵاتنی بۆ نیە . من وەك وریاو دریایەك لە بیچمی نوێ دەگەڕێم . ئەو شتانەی ڕۆماننووسانی چەرخەکەمان دایانهێناوە زۆریان لەسەر دەوەستم . بیر لە لێکۆڵینەوەی شێوازە کلاسیکەکانیان ، لە جیاوازی و فەرقی شێوازەکانیان ، لە لێکۆڵینەوەی ڕشت و بیچمەکانیان ، لە جیاوازیی بیچمکانیان ، بیر لەمانە هەموو دەکەمەوە . لەپاشان ، زۆر لە تایبەتەکانی دەوروبەری خۆم ، لە تایبەتێتی خۆم دەفکرم . زۆر هەوڵدەدەم تا دواپلە لەگەڵ خۆمدا بمێنمەوەو بەخۆمەوە بگیرسێمەوە . بڕوام بەوەیە کە هەر ئەمە بیچم و شێوازیخودیخۆم بۆ دەرەخسێنێ . زۆر لەسەر بیچم و شێوەی دەربڕین و قسەکردنی دەوروبەری خۆم ڕادەمێنم و لەسەریان دەوەستم . لە هەرەتی لاوێتیشمدا ، وەك پیاوێکی زانا گەلێکم کارلەسەر بیچمی دەربڕین کرد . ئەنەدۆڵ جێگایی چووزەرەکردنی زۆر بیچە دەربڕینی تەرزو جۆراوجۆرو دەوڵەمەندبوونی فرە قسە ڕەنگینی یە . قسە ڕەنگینی لەناو خەڵکی ئەنەدۆڵدا داوو دەستوورێکی گەورەو هەمەچەشنەی هەیە . لە یۆنانستانی کۆنەوە بگرە تا هیندستان ، لە فریکی کۆنەوە بگرە تا هیتیت ، پاشەڕۆی دەربڕین و داستان و ئەفسانەی زۆر ئاوەدانی (حضارة) ئەمڕۆکە بەئاشکرا ، لە ئەنەدۆڵ دەدۆزینەوە . وابزانم لە کەلەپووری دەربڕینی وڵاتەکەم گەیشتن ، بە بیچم و شێواز گەیشتنی ، بیچم و شێواز دەربڕینێکی نوێ بۆ من بەدی‌دەهێنێ . پێش ئەوەی دەست بە ڕۆمان نووسین بکەم خولیای بەدووای بیچی دەربڕیندا هەڵوەدا بوونم تێدابوو .

● **کێیە نووسەر لە هەمووان پتر کاری لە نووسینەکانت کردووە ؟**

— ژماردنی یەکەبەیەکەی ئەو نووسەرانەی کاریان تێکردووم کارێکی سەخت و ناهەموارە . ئەوانەی ئێستاکانێ کتوپڕ بەبیرمدا دێن ، دەژمێرم . کتێبی «دۆن کیشۆت» دەسکەلای دەستمە . لە ڕووی بیچمەوە کەڵکم لە ئەلێکساندەر دۆماس فیلس وەرگرتووە . (ئیلیادە)و (ئۆدیسە) ئیرووی وڵاتەکەی خۆمە . وڵاتی من ، تائتستایش ، داب و نەریتی داستانبێژیی تێدا دەژی . ئەمە لەناو تورکمان و کورددا لەم وڵاتە زۆر ئاشکرایەو سێود،ووی لێ ناکرێ[1] . تەنانەت تائێستایش ، نووسەرێکی کە لە هەموانم پتر بەدڵەوە چووە ستاندالە . چێخۆفیش کاری تێکردم ، ئەوەی لەم ساڵانەی دواییدا کاری تێکردووم ناڵێم ، بەڵام ئەوی هەست بە خزمایەتی یەکی نزیکی دەکەم و حەیرانی بووم فۆلکنەری ڕۆماننووسە . ڕاستەقانیچێتی یەکەی فولکنەرم بۆخۆم خۆماڵ کردووە . کە لەگەڵ ژیانێکیدا بە ئەستووری و خەست وخۆڵی تێیدام ، بەراورددەکەم ڕاستەقانیچێتی یەکەی فۆلکنەرم لە هی هەمووان بەڕاستتر دەبینم . ژیان و گوزەران ، بڕوانی یە خەڵکی تر ، زۆرتر لەوەدەچێ کە فۆلکنەر دەیلێ . ئینسانەکانی فۆلکنەرم زۆر پێ واقیعی تر دێنە پێش چاو ، من فۆلکنەر ، وەك هەمووکەس پێی وایە ، بەوە نازانم کە وەستایەتی بۆ وەستایەتی دەکا . بەوەی نازانم کە وەستایەتی بۆ ئەوە دەکا پێی بڵێن وەستا . من شێوە دەربڕینی ئەو بە زگماك دەبینم . بە جۆرە هۆمیرۆسیکی دادەنێم . هۆمیرۆس سەردانێکی ئەم چەرخەی کردباین ، پێم وایە دەم ودووی وەك دەم ودووی فۆلکنەر دەبوو . وەك ئەو قسەی دەکرد . بەلای منەوە ، هۆمیرۆسیش و فۆلکنەریش ، هەردوکیان لە یەك سەرچاوە ئاودەخۆنەوە . بە یەك شێواز ڕاز دوردەبڕن . باری سەرنجی دنیایان زۆر لێك دەچن . لام وایە فۆلکنەر ، نەك هەر

ڕۆمان‌نووسی ئەم چەرخەمانە ، بەڵکو داستانبێژی گەورەی ئەم چەرخەیە . لە هەموو ڕوویەکەوە ... لە دەستم هاتبا ڕێگای مۆلکنەرم وەبەردەگرت ، یا ئەگەر زووترم ناسیبا پترم سوود لێ وەردەگرت . وێڕای ئەوەش لە بوونی داستانبێژێکی گەورەی‌وا ئەم‌چەرخەدا زۆر مفەتبارم . دلشادم . گەزگەز بالادەکەم .

● **ڕیالزمی سۆسیالیزم ، وەك لێشاوێکی ئەدەبی کاری تێکردووی ؟**

— کەم ڕۆمان‌نووس هەیەلەم چەرخەدا ڕیالیزمی سۆشیالیزم کاری تێنەکردبێ ، یا بیری لە ڕیالیزمی سۆسیالیزم نەکردبێتەوە . جا سەقەت بێ ، هەڵە بێ ، لەبار بێ ، نەبێ ، ڕیالیزمی سۆسیالیزم بیروباوەڕێکە چەرخەکەمان هێناویە . پێم‌وانیە زۆری کار تێ کردبم ، بەلام زۆرم بیرلێکردەوە . ئەویشم‌پێ شتێکی دەست‌هەڵبەست نیە . ئەویش ئیمکانێکە . کام بیروبڕوا دەگری ، کە کۆمەڵ بە وشکەسۆفێتی دەستەوداوێنی بوو و بەرەو وشکەسوفێتی‌و حەمبەلێتی پاڵ پێوەنا ، بە دەرخ‌ولەبەرکردن پێوەی گێژبوو ، ئەوەندەی‌تر لایەنە هەڵەکانی لێ ئاشکرا دەبن . ئەگەر هاتوو یاساو دۆز بوو ... خۆ ئەگەر هاتو بیروباوەڕ ، وەك دۆزو ڕەچەتە بەسەر هونەرمەنددا ، بەزۆری زۆردارەکی داسەپێندرا ، ئەوە ئەوساکە وردو باریك دەگاتە نالەباری (سلبیە) .

● **بۆچی هێندە تێکەڵ بە سیاسەت بوون ؟**

— چەندین سال ئەندامێتی کۆمیتەی ناوەندی‌و سەرۆکایەتیی کۆمێتەی‌پڕوپاگاندەی پارتی سۆسیالیستی کرێکارانی تورکیام کرد . ئەم حیزبە لە سالی 1972دا داخرا . بۆئەوەی سۆسیالیزم بە جەماوەرانی گەورەو بەربڵاوی خەڵك بگەیێنێ ڕەنجێکی زۆرو زەوەندەی بەخەرج‌دا . هەروەك لە سەرەوەش گوتم ، تا تەکنۆلۆجی‌و ملکایەتی‌و فەرمانرەوایی لە دەست چینی لە ڕەسەنایەتی داشۆراوی نەخۆشی بیانی کەوتەدا بمێننەوە ، دنیاکەمان لە خراپە ڕزگاری نابێ‌و حاڵمان لەمە پەرێشانتر دەبێ . جوانترین شتی سەر ئەم دنیایە ، کە تیرەی مرۆ ڕەخساندوویە لەناودەبا . بۆ بەرژەوەندی تەسك‌و تروسکی خۆی بەکاریان‌دێنێ . بۆ کێچێ لێفەیەك دەسووتێنێ . لەبەر شێتی‌و سەرەڕۆیی خۆی ، هەرکە تەنگەتاو دەبێ دنیاکەمان لەناودەبا . نیشانەی ئەم شێتی‌و سەرەڕۆیی‌یەی ، هەموو ڕۆژێ پتر بەدیاردەکەوێ . بۆ ڕزگارکردنی‌مرۆی چەوساوەی تورکیی ، بۆ ڕزگارکردنی سروشتی تورکیا ، تەنیا هەر هێزی نووسەرایەتی بەش ناکا . نووسەری ولاتێکی کەم‌فراژی ، نووسەری ولاتێك کە بە هەموو دارایی‌یەکیەوە تووشی بەرەو وێران‌بوون ، بەرەو خاپوورکران هاتبێ ، ناچارە بە کردەوە بچێتە ناو کارەوە . من هەولم‌دا ڕۆمان‌نووسی‌و سیاسەت ، تا حیزبەکەم داخرا ، یەك‌بخەم . لەمەوپاشیش کاری سیاسیشم هەر دەبێ . جا بە بەهای چ‌دەبێ با ببێ . هیوادارم تەواوی هونەرمەندان ، بۆئەوەی دنیاکەمان لە تۆڕوداوی وێرانکاری‌یەك قوتارکەین بە کردەوە بەکاربکەوین . هونەرمەندان بەرانبە بە هەموو شتێ لەم دنیایەدا ، هێشتا زۆر بەکارن . خەڵك هەمیشە حیسابیان بۆ دەکا . حیساب بۆ هێزو توانیان دەکا . حیسابی بۆ شیرینکاری‌یان کردووەو لە ڕێزلێنان‌و کرداردا پلەو پایەی هەرە سەروویان داونێ . هونەرمەندان لە گۆڕینی جیهاندا ، گیان بەسەر دەستەوە ، دەبن بە هاریکارو یاریدەدەری خەڵك . دیارە ئەوانەی بۆ گۆڕینی جیهان تێ‌هەڵناچن ، هونەرەکەشیان ناگۆڕێ . ئەوانەی لە ناخی خۆیاندا باوەڕیان بە گۆڕانی جیهان نیە ، بۆ گۆڕینی جیهان بەکارنین‌و کۆمەگی گۆڕینی ناکەن ، لە هونەرەکانیشیاندا گۆڕانی گەورە گەورە بەدی ناهێنن . لەمەوەپاش وادەبێ ، چونکە جیهان لە سەردەرانەی تێداچوون ، گۆڕاندا وەستاوە .

● **ئەرکی ڕۆمان‌نووسێ ، هونەرمەندێ لە ولاتێکی کەم‌فراژیدا چیە ؟**

— لە ولاتێکی کەم‌فراژیدا بوون بە نووسەر ، بەکەڵکی‌چی‌دێ ؟ ئەم پرسیارەم سالەهای سال لە خۆم کرد . ماوەیەکی زۆر بڕوام وابوو کە هونەرمەندایەتی کارێکی لۆکسەو خۆم بە شتێکی بێ‌بایەخ دەزانی . لەپاشان سارتەریش گوتی ، لە ولاتێکی کەم‌فراژیدا ، پیاو چ ڕۆمان‌نووس بێ ، چ فێرکار بێ ، وەك یەك وایە . ماوەیەك ئەم بیرە سەرومڕ دایگرتبووم ... لە قەڵەم ڕاوەشاندنی ئەو هەموو سالەم شەرمەزار بووم . سارتەر هەقی بوو . هونەر چی بۆ ئینسانانی ئازوردەو مەینەت‌دیدەو برسی‌و دەسکورت‌و بێ‌بژیو دەکرد .. چ‌سوودێکی دەبوو ... ئێکجار بۆ یەکێکی وەك منی بە کردەوە

وەخت و کاتی خۆی چۆن بۆ شتێکی بەکارنەهاتووی وا بەخەرج دەدا ؟ بەڕاستی ماوەیەك بۆژە بووم . بەلام کارو کردەوە ، پەیدابوون و خولقان بە خۆی هێنامەوەبەر وەرەنجامە گەیشتم کە هونەر بۆ ولاتێکی کەمفراژیش پێویستەو ئیدی ئۆقرەم هاتی و ئارامم گرت . ڕۆمان چەند بۆ ئەوانیش پێویستە بۆ ئێمەیش ئەوەندە پێویستە . ئەوەی وەك ـ ڕۆماننووسێ بەسەرمی هاتووە ، لە زۆر ولاتی کەمفراژیدا بەسەر هیچ کەسێ نەهاتووە . ئەو هەموو چەرمەسەرییەی حوکمڕانانی تورکیا بەسەریان هێناوم ، هەر لەبەرئەوەیە ، چونکە نووسەرم . لەبەرئەوە نیە کە کارێکی سیاسییە بەسەرم هاتووە .

ئەو زولم و زۆرە لە مرۆڤایەتی بەدەرەی ، بەدرێژایی ژیانێ ، لەسەر دەستی حوکمڕانانی تورکیام چێشتووە ناکرێ هەمووی هەلڕێژم ، زۆری دەوێ . ئەم زولم و زۆرەیان هەر تەنیا لەبەرئەوە لێ کردم ، چونکە لەگەل گەلەکەمدا یەکم گرت ، بووم بە نووسەری . ئەو زولم و زۆرەی بیست سالەی دواییدا لێم کراوە بێتو ڕۆژێ لە ڕۆژان بینووسم ، هەر بەڕاستی ئینسانەتی لە ئینسانەتیی خۆی شەرمەزار دەبێ . ئەوانەی لەم هەشت مانگەی دواییدا بە من کراون ، لەوڕووەوە کە نووسەرێ لە ولاتێکی کەمفراژیدا چی بەسەر دەهێندرێ ، سەرنجبزوێن . (1) لە مانگی مایسدا بێپرس و پرسیار گیرام . مانگێ لەژوورەوە بووم . لەپاشان بێئەوەی هیچ بگوترێ بەردرام . (2) پاش ئەوەی لە زیندان دەرچووم ، دووای چەند ڕۆژێ ، هەژدە مانگیان حوکمدام . ئەمەیش هەرلەسەرئەوەی کتێبێکی ئەمیلە برنووسم وەرگێڕابوو . (3) ژنەکەمیان ، بێئەوەی هیچ وەختێ ، بە هیچ ڕەنگێ ، خۆی لە قەرەی کارێکی سیاسی دابێ و تەنیا هەر سەبارەت بەوە ڕۆمانەکانی کردووم بە ئینگلیزی و ژنی منە ، بە سەیرو سەمەرەترین ئیدیعای دنیاو گەڕوفزیی نامرۆیانە ، چوار مانگیان خستە ژوورێ . مەحکەمەکەی تائێستایش هەروا درێژەی هەیە . (4) ڕۆمانی «ئینجە مەمەد» ، کە لە تورکیا بە بەبرەوترین ڕۆمان دادەنرێ و هەر بەرناکەوێ ، بڕبڕ ، بە ڕادیۆ بلاودەکرایەوە . لە شەشەم ڕۆژی بلاوکردنەوەیدا یاساخ کرا . هەر ئەو ڕۆمانە فیلمی سینەماکەیشی لە تورکیا قەدەغەکرا . بەشێکی زۆری نووسینەکانم کە بۆ سینەما ئامادە دەکران ، ڕاگیران . لە کاتی بچووکترین هەراو بزاوتی خەلکدا پۆلیس بە هەیت و هووت و خۆپیشاندانێکی سەیرو سەمەرەوە مالەکەیان کون بەکون پشکنیم . لەم هەشت مانگەی دواییدا مالەکەم سێ جار ، کتێب بە کتێب ، کون و کەلێن گەڕان . (5) لە تورکیا هیچ قانو ونێ نیە لەمەوپاش داکۆکێ لە من بکا . یاساو دۆزی چینی فەرمانڕەوای تورکیا ، لە هیچ ڕوویەکەوە لە بەرژەوەندی من نیە . لە تورکیا دەتوانرێ هەموو شتێ لە من بکرێ ... ئەمە بە قانوونی ئەو ولاتە بێقانوونی نیە . چونکە من نووسەری گەلەکەمم . گوناهم هەبێ نەبێ ، هەرکاتێکی ویستیان دەتوانن بمگرن ، ڕەهەندەم کەن ، مالم بپشکنن ... بۆ کردنی ئەمەیش پێویست بە هیچ ڕوخسەتنامەیەك ناکا ... ئەمانە هەموو ، ئەم زولم و زۆرەی لە من دەکرێ وادەگەیێنێ کە ئەدەبیات لە ولاتێکی کەمفراژیدا بەکاری شتێك دێ . ئەدەبیات لەمجۆرە شوێنانە بەکارنەهاتایە ، چینی حوکمڕانێك ئێکجار بەوجۆرە دەکەوتنە گیان و وێزەی هونەرمەندێ ؟ .. قەت یاساو دۆزێ خۆی بەوڕەنگە پێخوست دەکرد ، بۆ زولم و زۆر کردن لە ئینسانێ ، بۆ ئازارو ئەشکەنجەدانی ئینسانێك خۆی بەمحالە دەگەیاند ؟ کەواتا ئەدەبیات لە ولاتێکی کەمفراژیدا زۆر بەکارە . بۆ ئیسپاتی ئەمە ، لەوەی بەسەرم هاتووە زۆر دلشادم ، ئێستا زۆرم دل خۆشە . کەواتا ئەدەبیاتەکەم بەکاردێ ، کەواتا ئەدەبیاتێکی ، ڕك و کینەی چینی حوکمڕانم بەم ڕادەیە تووش کا ، لە ولاتێکی کەمفراژیدا زۆر بەکاردێ . ئەو زولم و زۆرەی بە من کراوە سارتەریش و منیش بەدرۆدەخاتەوە . لەبەرئەوە دەبێ پتر خۆ بە ئەدەبیاتەوە هەلاواسین .

---

1 ـ یەشا ر کەمال لە وتارێکدا بەناوی (HAIKASIgI) زۆر بەدرێژی باسی داستانبێژیی کورد دەکا . لە وتارێکدا کە بە کوردی بلاوبۆتەوەو لەسەر داستانبێژیی ناظم حیکمەت دەدوێ ، داستانی گەورەی ئەحمەدی خانیی نەمری بە نموونە هێناوەتەوە لە ئەدەبیاتی کورددا .

(وەرگێڕ)